

L'IMPOST SOBRE ELS IMMOBLES EN EL CADASTRE, BASE PER A UN ESTUDI DEL POBLAMENT: EL BAIX CAMP A FINALS DEL S. XVIII.

Departament d'Història Moderna. Seminario

LES BASES ECONOMIQUES

Aquesta aportació, realitzada pel Departament d'Història Moderna, pretèn cobrir, essencialment, dos objectius: el primer, servir de presentació d'un treball més extens, en avançat període d'elaboració, on s'analitza la població i l'economia del Baix Camp l'any 1795; i el segon, oferir una aproximació al poblament, en aquesta comarca meridional, arran de les dades obtingudes de la lleva militar dels Miquelets⁽¹⁾. La pròpia estructura d'aquest article, avenç de futures conclusions sobre urbanisme, i la seva brevetat, tot just uns paràgrafs introductoris a una sèrie de gràfics explicatius, respon a aquests objectius.

En 1795, les necessitats militars, conseqüència dels resultats adversos de la Guerra Gran, exigiren de Catalunya els homes per cobrir les posicions defensives del Pirineu i els diners per equipar-los i sostenir-los.

Amb aquest objectiu, el Principat avançà un terç del cadastre d'aquell any, a més d'un impost General de Defensa. Aquesta doble característica de la nostra font documental, —el cens d'habitants, barons majors de setze anys; i el control de la riquesa d'una localitat i del seu terme—, ens permet d'obtenir, en conseqüència, una sèrie de dades entorn el poblament i el valor immoble de la seva població, dintre de dues coordenades fonamentals: el desenvolupament urbà i les bases econòmiques que sostindran l'esmentat desenrotllament urbà.

(1) RECASENS I COMES, J.M.ª: *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII*. Real Sociedad Arqueológica Tarraconense. Tarragona, 1963. pp. 223-247 i NAVARRRO I MIRALLES, LL.: *Datos para el estudio de la población activa masculina en el corregimiento de Tarragona a finales del s. XVIII. Los Miqueletes en la Riera*. Universitas Tarraconensis, II 1977, pp. 99-130.

Respecte el darrer punt, hem de dir que la riquesa urbana suposà el 8,30 per cent de l'aportació cadastral al Baix Camp, i l'agricultura, la qual representà el 60 per cent, el seu major sosteniment teòric ⁽²⁾.

Nogensmenys, algunes variants econòmiques afegeixen notes esclaridores a l'estructura urbana de la comarca. En primer lloc, les referències en les fonts al valor immoble com a garantia d'un préstec, parlem dels censals que equivalgueren al 7,52 per cent de l'impost comarcal de l'any 1795. En segon lloc, els ingressos municipals, d'on la Hisenda Reial extreia la desena part dels emoluments, dels quals un dos per cent aproximadament, procediran del capítol de «cases», i en tercer lloc aquells impostos procedents d'establiments comercials, els quals de bon segur podrien modelar, dins les possibilitats i els límits de finals del s. XVIII, la fisonomia urbana: com la venda d'aiguardent (4,13%) forns i molins (1%) i el «ganancial» (5%).

Sense cap mena de dubtes Reus entregava la major aportació fiscal de la comarca. La capital del Baix Camp era un cas apart respecte els demés terres. Les seves terres atansaven solament el 34 per cent, mentre que els censals pujaven fins una xifra propera al 15 per cent, els emoluments del Comú al 20 per cent i el «ganancial» i la venda d'aiguardent duplicaven proporcionalment l'aportació que feia tota la comarca.

NUCLIS URBANS

En el capítol de «cases» i en xifres absolutes, Reus continuava essent, naturalment, la qui més aportava a la Hisenda reial ⁽³⁾, (Vig el gràfic: «cases, impost cadastral, valor immoble»). La seguia, a gran distància, la Selva, Cambrils, Riudoms, Riudecanyes, Riudecols, Alforja, Montbrió, Mont-roig, les Borges, Vinyols i Arcs, Botarell, Vilanova d'Escornalbou, Duesaigües, Castellvell, Almofter, i cinc localitats més que abonaven menys de cent rals per llurs cases ⁽⁴⁾.

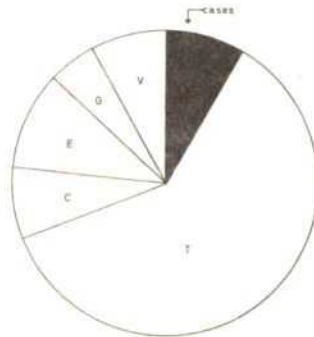
Tanmateix, en proporció, hi hauran localitats que superaran Reus en aquesta matèria. Així Castellvell, Riudecols i Riudecanyes abonaven al fisc

(2) Per a l'agricultura pot consultar-se: DEPARTAMENT D'HISTORIA MODERNA, Tarragona: «Aproximación a un estudio de la agricultura del Corregimiento de Tarragona en la primera mitad del s. XVIII, a través del Real Catastro.» Congreso de Historia Rural, Casa Velázquez y Universidad Complutense de Madrid, 1983, pp. 727-746.

(3) La contribució per cases, en 21 localitats estudiades en aquest treball suposà la quantitat de 31.699 rals. En aquesta relació s'inclouen els centres més importants del Baix Camp: Reus (13.914 rs.), La selva (3.517 rs.), Cambrils (2.464 rs.), Riudoms (2.300 rs.), Riudecanyes (1.990 rs.), Riudecolas-Irles (1.710 rs.) i Alforja (1.200 rs.) que sobrepassaven el milió de rals.

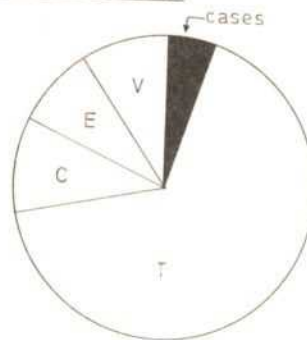
(4) La numeració de les localitats respon a un control establert en el ja citat treball general sobre el Baix Camp que dugué a terme el Departament i que hem desitjat conservar també en aquest cas. El cinc pobles per sota el cent rals són: L'Albiol, L'Argentera, Coldejou, Les Voltes i L'Arboset.

BAIX CAMP.

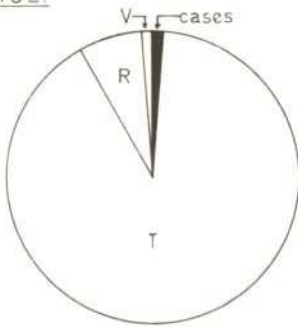
- Cases: 8'30 %
- T) Terres: 80'58 %
- C) Censals: 7'52 %
- E) Emoluments: 10'40 %
- G) Ganancial: 5'02 %
- V) Varis:
 - Pesca: 0'03 %
 - Ramaderia: 2'23 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'53 %
 - Aiguardent, venda: 4'13 %
 - Premsa: 0'05 %
 - Forn: 0'40 %
 - Molí: 0'50 %
 - Saboneria: 0'01 %
 - Pou de neu: 0'01 %
 - Delmes: 0'03 %
 - Escrivania: 0'04 %

VINYOLS I ARCHS.

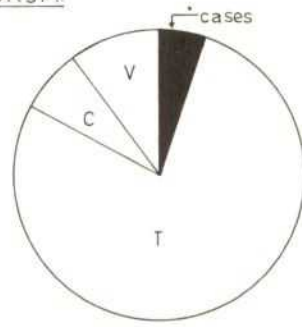
- Cases: 5'03 %
- T) Terres: 66'57 %
- C) Censals: 10'35 %
- E) Emoluments: 8'54 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 4'33 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'48 %
 - Aiguardent, venda: 1'37 %
 - Ganancial: 3'33 %

L'ALBIOL.

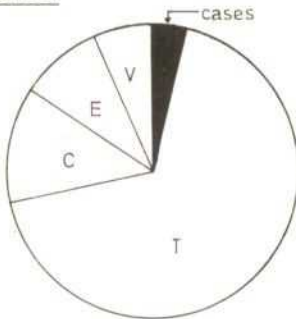
- Cases: 1'30 %
- T) Terres: 90'63 %
- R) Ramaderia: 7'08 %
- V) Varis:
 - Censals: 0'30 %
 - Emoluments: 0'69 % = 0'99 %

ALFORJA.

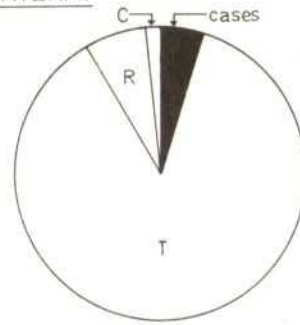
- Cases: 5'15 %
- T) Terres: 77'72 %
- C) Censals: 7'00 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 1'77 %
 - Aiguarent, fàbrica: 0'52 %
 - Aiguarent, venda: 1'50 %
 - Forn: 0'35 %
 - Molí: 0'23 %
 - Pou de neu: 0'23 %
 - Ganancial: 1'92 %
 - Emoluments: 3'59 %

ALMOSTER.

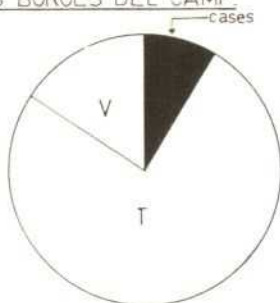
- Cases: 3'91 %
- T) Terres: 67'67 %
- C) Censals: 12'81 %
- E) Emoluments: 9'11 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 3'27 %
 - Aiguarent, fàbrica: 0'20 %
 - Aiguarent, venda: 1'05 % = 6'50 %
 - Ganancial: 1'98 %

ARGENTERA.

- Cases: 4'86 %
- T) Terres: 86'76 %
- R) Ramaderia: 6'78 %
- C) Censals: 1'60 %

LES BORGES DEL CAMP

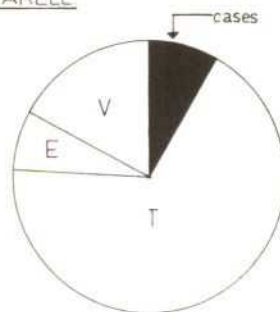

- Cases: 8'52 %
 T) Terres: 75'59 %

V) Vans

- Ramaderia: 3'05 %
- Aiguarent, fàbrica: 0'86 %
- Aiguarent, venda: 1'60 %
- Forn: 0'93 %
- Molí: 1'13 % = 15'89 %
- Ganancial: 3'30 %
- Censals: 2'31 %
- Emoliments: 2'71 %

BOTARELL

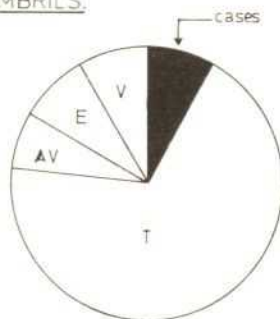
- Cases: 8'20 %
 T) Terres: 67'54 %

E) Emoliments: 7'00 %

V) Vans:

- Ramaderia: 4'18 %
- Aiguarent, fàbrica: 3'37 %
- Aiguarent, venda: 3'84 % = 17'26 %
- Forn: 1'61 %
- Ganancial: 3'29 %
- Censals: 0'97 %

CAMBRILS

- Cases: 7'86 %

T) Terres: 68'90 %

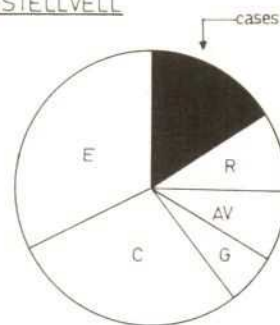
AV) Aiguarent, venda: 6'64 %

E) Emoliments: 8'24 %

V) Vans:

- Ramaderia: 1'66 %
- Aiguarent, fàbrica: 0'36 %
- Forn: 0'17 %
- Molí: 0'41 % = 8'36 %
- Censals: 2'41 %
- Ganancial: 3'19 %
- Escrivania: 0'16 %

CASTELLVELL

- Cases: 15'73 %

R) Ramaderia: 9'39 %

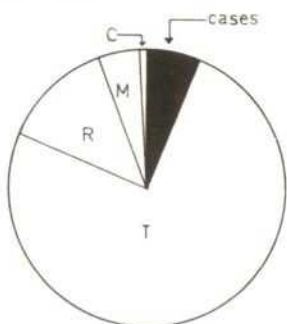
AV) Aiguarent, venda: 8'43 %

G) Ganancial: 5'90 %

C) Censals: 28'56 %

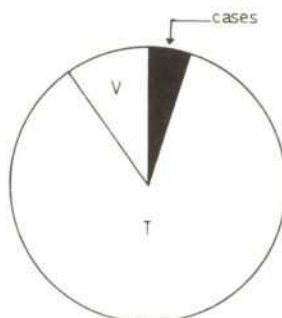
E) Emoliments: 31'99 %

COLLDEJOU.

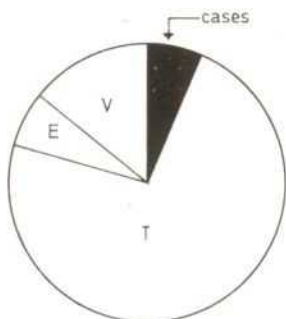
- Cases: 6'20 %
- T) Terres: 74'94 %
- R) Ramaderia: 13'26 %
- M) Molí: 5'00 %
- C) Censals: 0'60 %

DUESAIGÜES.

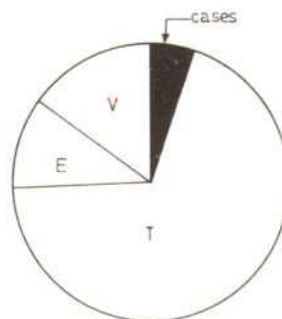
- Cases: 4'81 %
- T) Terres: 85'28 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 3'18 %
 - Aiguardent, fàbrica: 1'03 %
 - Molí: 0'33 % = 9'91 %
 - Forn: 1'18 %
 - Censals: 1'10 %
 - Emoluments: 3'09 %

MONTBRÍO DEL CAMP.

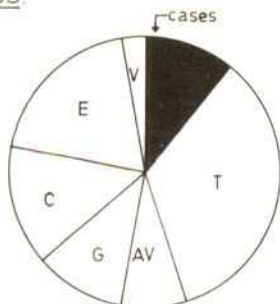
- Cases: 6'43 %
- T) Terres: 72'86 %
- E) Emoluments: 6'50 %
- V) Varis:
 - Pleta: 0'91 %
 - Ramadeta: 4'42 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'78 %
 - Aiguardent, venda: 1'09 % = 14'21 %
 - Forn: 0'59 %
 - Molí: 0'93 %
 - Ganancial: 1'94 %
 - Censals: 3'55 %

MONROIG.

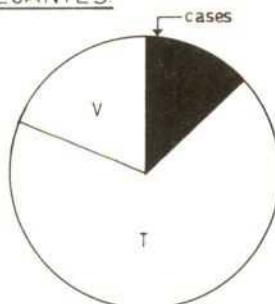
- Cases: 5'18 %
- T) Terres: 69'11 %
- E) Emoluments: 10'45 %
- V) Varis:
 - Ramadeta: 3'23 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'40 %
 - Aiguardent, venda: 1'99 %
 - Forn: 0'20 %
 - Molí: 1'06 % = 15'26 %
 - Ganancial: 2'64 %
 - Censals: 4'92 %
 - Delmes: 0'82 %

REUS.

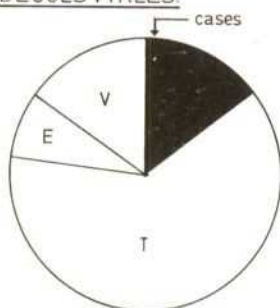
- Cases: 10'75 %
- T) Terres: 34'40 %
- AV) Aiguardent, venda: 7'72 %
- G) Ganancial: 10'81 %
- C) Censals: 14'31 %
- E) Emoluments: 19'32 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 1'12 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'59% = 2'62 %
 - Forn: 0'84 %
 - Escrivania: 0'07 %

RIUDECANYES.

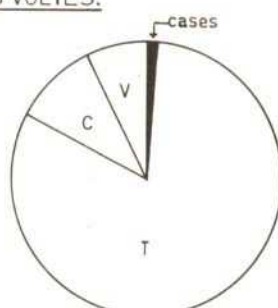
- Cases: 12'80 %
- T) Terres: 68'28 %
- V) Vans:
 - Ramaderia: 2'71 %
 - Aiguardent, venda: 2'03 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'30 % = 18'92 %
 - Premsa: 2'25 %
 - Molí: 4'17 %
 - Ganancial: 2'26 %
 - Censals: 2'20 %
 - Emoluments: 3'00 %

RIUDECOLS I RILES.

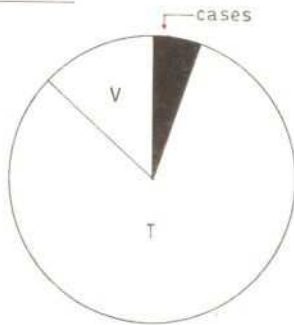
- Cases: 14'67 %
- T) Terres: 62'48 %
- E) Emoluments: 7'80 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 4'50 %
 - Aiguardent, fàbrica: 1'28 %
 - Aiguardent, venda: 2'74 %
 - Premsa: 0'07 % = 7'80 %
 - Molí: 0'22 %
 - Rusc: 0'01 %
 - Ganancial: 3'42 %
 - Censals: 2'81 %

LES VOLTES.

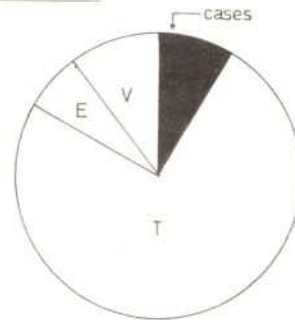
- Cases: 1'22 %
- T) Terres: 81'42 %
- C) Censals: 9'98 %
- V) Varis:
 - Ramaderia: 4'41 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'37 % = 7'38 %
 - Molí: 0'72 %
 - Ganancial: 1'88 %

RIUDOMS.

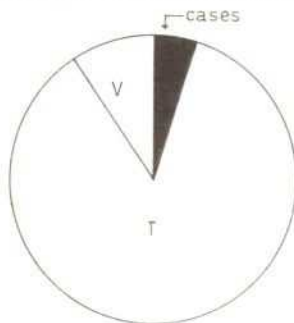
- Cases: 5'40 %
 - T) Terres: 81'50 %
 - V) Varis:
 - Ramaderia: 1'52 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'60 %
 - Aiguardent, venda: 1'89 %
 - Molí: 0'89 %
 - Ganancial: 1'17 %
 - Censals: 2'74 %
 - Emoluments: 4'18 %
 - Escrivania: 0'11 %
- = 13'10 %

LA SELVA.

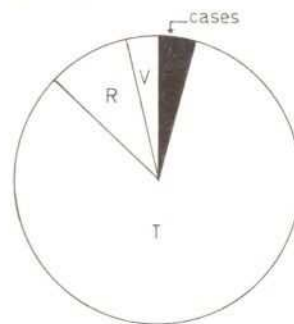
- Cases: 8'50 %
 - T) Terres: 74'40 %
 - E) Emoluments: 6'78 %
 - V) Varis:
 - Ramaderia: 1'87 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'12 %
 - Aiguardent, venda: 1'93 %
 - Molí: 0'39 %
 - Saboneria: 0'13 %
 - Ganancial: 1'90 %
 - Censals: 3'98 %
- = 10'32 %

VILANOVA D'ESCORNALBOU.

- Cases: 4'84 %
 - T) Terres: 85'90 %
 - V) Varis:
 - Ramaderia: 3'04 %
 - Aiguardent, fàbrica: 0'30 %
 - Aiguardent, venda: 0'42 %
 - Molí: 0'50 %
 - Censals: 0'96 %
 - Emoluments: 4'04 %
- = 9'26 %

ARBOSET.

- Cases: 4'05 %
 - T) Terres: 82'91 %
 - R) Ramaderia: 9'40 %
 - V) Varis:
 - Censals: 1'41 %
 - Emoluments: 2'23 %
- = 3'64 %

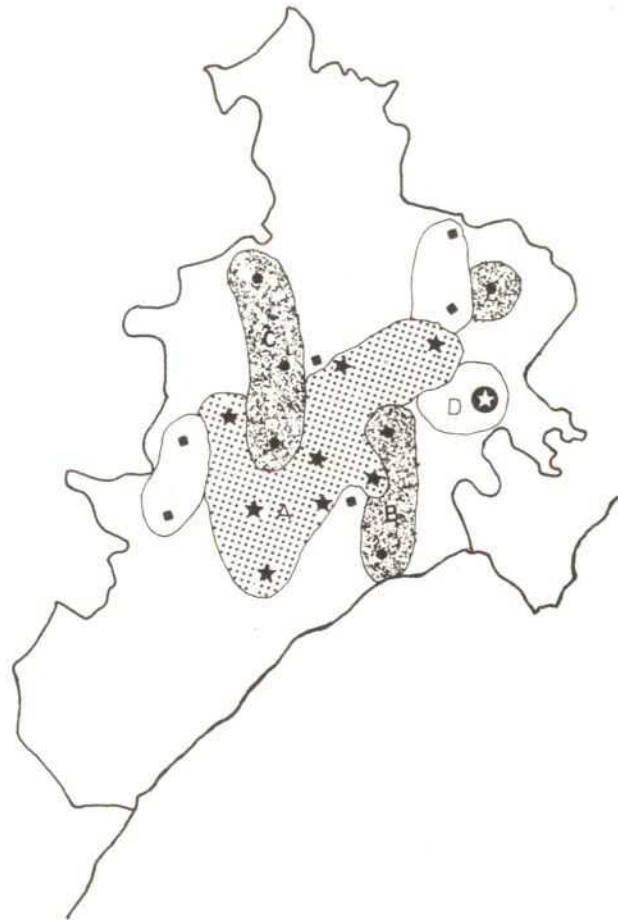
per immobles del 12 al 15 per cent del seu cadastre. Per contra, catorze de vint-i-un pobles analitzats estaven per sota de la capital del Baix Camp al representar les seves cases del quatre per cent al nou per cent dels seus pagaments tributaris. Finalment, tres localitats més no atansaven tampoc aquell quatre per cent ⁽⁵⁾.

QUALIFICACIO URBANA

Qüestió a banda és la qualificació urbana de les localitats del Baix Camp ⁽⁶⁾. Per tal d'establir una relació comparativa en la qual no dominin les xifres absolutes de l'impost cadastral per cases, sinó el valor proporcional entre el número de focs i les quantitats que s'abonen com immoble, s'ha establert una mitjana general per a tota la comarca. Aquest indicador, vàlid doncs per al Baix Camp, s'eleva a 4,15 rals. Si realitzem la mitjana de cada localitat amb aquesta altra general, s'observarà que sis de les poblacions estudiades –un terç de les mateixes–, se situen per damunt d'aquest límit de 4,15 rals. Sense cap mena de dubte es troben en aquest grup els pobles més importants del Baix Camp ⁽⁷⁾.

Tanmateix, malgrat el seu caràcter de capital de comarca, Reus era la menys qualificada de les poblacions que eren pel damunt de la mitjana general del Baix Camp; i Riudecanyes la d'una millor fisonomia urbana. Aquesta diferència entre ambdues localitats s'explica, probablement, per un equilibri més generalitzat en les categories dels immobles de Riudecanyes en superar, el seu conjunt urbà, les singularitats que pogueren oferir alguns edificis reusencs, denunciant els seus pagaments fiscals per les aportacions de nombroses cases d'una menor qualitat, poblament característic en una ciutat com la de Reus la qual continuà el seu creixement urbà, alhora que havia rebut una forta emigració, al llarg del segle XVIII ⁽⁸⁾. Per contra, quinze pobles, el 70 per cent del total analitzat a la comarca, tenien una mitjana inferior a la

- (5) Vegi's a l'apèndix una sèrie de gràfics que assenyalen la proporció de cada sector de riquesa –inclosa l'urbana– de les localitats analitzades, a partir dels pagaments cadastrals de 1795.
- (6) Per un estudi urbà del Corregiment de Tarragona pot consultarse: DEPARTAMENT D'HITÒRIA MODERNA, Tarragona, «*Datos para un estudio urbano en el Corregimiento de Tarragona en la primera mitad del s. XVIII*», II Coloquio de Historia Económica de España, Asociación de Historia Económica, Alcalá de Henares, 1981.
- (7) Aquestes poblacions amb un valor per damunt la mitjana de 4,15 rals eren les següents: Reus (+ 0,54), Riudoms (+ 1,07), Cambrils (+ 1,26), La Selva (+ 1,66), Riudecols (+ 2,67), i Riudecanyes (+ 3,33).
- (8) Reus era el 1787 la segona ciutat en població de Catalunya, amb 14.400 hab. Tanmateix l'any 1719 tenia només 1.968 ànimes. El creixement fou, per tant, espectacular. Per a una anàlisi d'aquest enlairament demogràfic: MORENO, A. i NAVARRO, LL.: *La Recuperación demográfica en la primera mitad del s. XVIII en el Baix Camp (1677-1762)*. I Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat. Institut d'Estudis Tarraconensis Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1979, pp. 65-76.

Baix Camp

1795

Miqueletes

Reus

★ - 13500 - 14000 rs.

La Selva

Cambrils

Riudoms

Riudecanyes

Riudecols i l'rlles

Alforja

● 1000 - 4000 rs.

Montbrió del Camp

Montroig

Les Borges

Vinyols i Archs

Botarell

Vilanova d'Escornalbou

Duesaigües

Castellvell

★ 250 - 1000 rs.

Almoster

Albiol

Argentera

Colldejou

Les Voltes

Arboset

■ 40 - 200 rs.

general, fet que situava el valor qualificat a una distància de dos punts i mig per sota dels 4,15 rals de l'esmentada mitjana comarcal ⁽⁹⁾.

REPARTIMENT GEOGRAFIC

Per a la distribució geogràfica d'aquestes poblacions, s'haurà de comptar, sens dubte, amb dues característiques fonamentals: d'una banda, el caràcter excepcional de Reus –la capital del Baix Camp aportava a la Hisenda reial per capítol d'immoble el 44 per cent del total de la comarca–, i d'altra banda, el fet que la gran agrupació urbana de la capital no fou obstacle pel desenvolupament de sis poblacions que sumaran l'altre 41 per cent de la comarca ⁽¹⁰⁾. La resta de les localitats ⁽¹¹⁾ lliuraran solament el 15 per cent de la contribució urbana del cadastre de 1795.

No obstant, no és possible construir un mapa complet de la comarca amb dades fiscals del segle XVIII, per diferències en les fonts. Desconeixem les xifres corresponents a la zona sud, agrícola inferior i de més difícil comunicació, i tampoc disposem de dades de bona part de l'històric comtat de Prades, sector més muntanyenc del nord ⁽¹²⁾.

Nogensmenys contolem les zones més riques i econòmicament més òptimes de la comarca. Es el rectangle que s'extén des de la costa (amb el proper port de Salou) cap a l'interior –on Reus és l'eix comercial– fins atansar el cinturó muntanyenc del N-S, i el Tarragonès. En aquest ampli espai, tres sectors sobresurten pel seu poblament. El primer és la capital reusenca, punt excepcional com s'ha dit ⁽¹³⁾. El segon, a l'interior, és un baix cinturó paral·lel a la

- (9) Les poblacions les qualitats de cases de les quals es trobaven per sota de la mitjana, eren les següents: Les Voltes (-0,15), Les Borges (-0,20), Duesaigües (-0,61), Botarell (-0,87), Vilanova d'Escornalbou (-0,88), Vinyols (-0,98), Montbrió (-1,13), Alforja (-1,27), Coldejou (-1,39), Arboret (-1,80), Argentera (-2,06), Castellvell (-2,18), Almoher (-2,36), Mont-roig (2,46) i L'Albiol (-2,68).
- (10) Eren aquestes poblacions: La Selva, Cambrils, Riudoms, Riudecanyes, Riudecols i Alforja, que abonaven entre 3.500 i 1.000 rals.
- (11) La resta de poblacions atansaven el nombre de catorze, quasi les tres quartes parts de les localitats estudiades.
- (12) Manquen dades de Pradip i de Prades, La Febró, Capafons i la Mussara. Igualment no es posseeixen les fonts dels Miquelets de: Vilaplana, L'Aleixar i Maspujols. No obstant, el Departament d'Història Moderna ha localitzat i disposa de cadastres d'aquestes tres últimes localitats a més a més del de Pradip. El de Maspujols ha estat ja publicat i pot consultar-se a: DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA, *Maspujols, Corregimiento de Tarragona, según el catastro de 1782*. Universitas Tarraconensis III, Facultat de Filosofia y Letras. Tarragona, 1982, pp. 193-216.
- (13) Per a una anàlisi de Reus l'any 1795: BONET M., R.; CLOLS, R.; COLLADO F.; ESPORRIN M.; FERNÁNDEZ P.; MERCADE E.; MONCLUS M.: *Cuantificación de la población activa de la ciudad de Reus a través de los Miqueletes en 1795*. I Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona. pp. 121-128 i NAVARRO MIRALLES, L. i ROVIRA GOMEZ, J.: *La Població activa de Reus a les darreries del s. XVIII*. Edicions del Centre de Lectura. Reus, 1980.

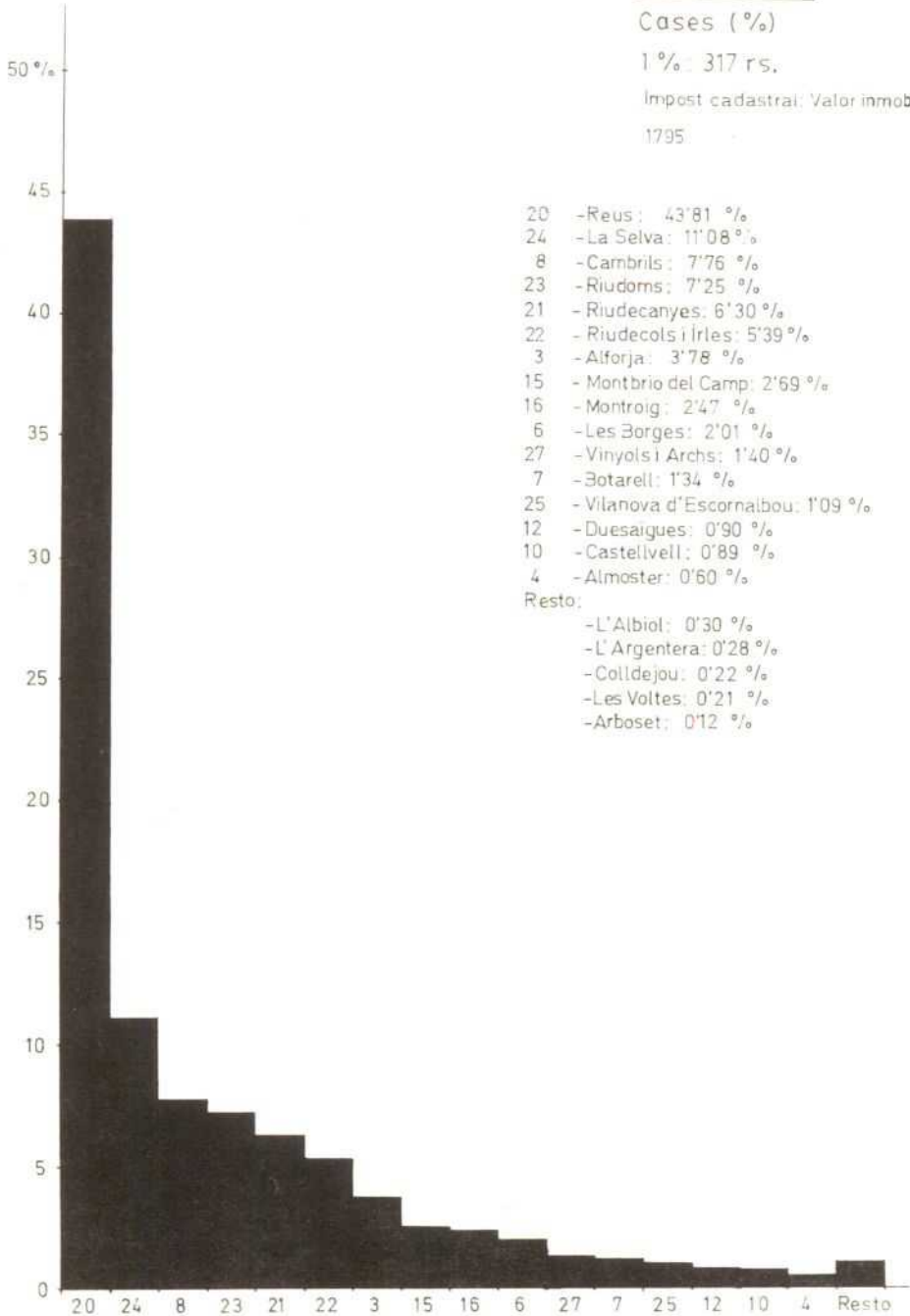
BAIX CAMP.

Cases (%)

1%: 317 rs.

Impost cadastral: Valor immoble

1795

mar que creua longitudinalment la comarca de cap a peus⁽¹⁴⁾, i el tercer, transversal a la costa, pujant en dues direccions paral·leles entre elles, enllaça, d'una banda, la comarca i les collades que van cap a l'interior català⁽¹⁵⁾, i d'altra banda, segueix la línia que va des de Reus a la costa⁽¹⁶⁾.

CONCLUSIONS

D'acord amb la lleva militar examinada, el Baix Camp constituïa una zona agrícola de grans possibilitats, base d'un fort assentament urbà on sobresortien Reus, centre comercial i inversor⁽¹⁷⁾, i diferents nuclis urbans, propers i relacionats entre ells i cadascun amb importància pròpia. El conjunt d'aquestes localitats proporcionarien al Baix Camp un acusat i rellevant aspecte urbà i de terra habitada a finals del segle XVIII.

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA SEMINARI (*)

(*) El present treball, que com s'ha dit forma part d'un de més extens i que en part justifica aquesta llarga llista, ha estat realitzat en el seminari: «Població i economia a finals del segle XVIII: un exemple, el Baix Camp en 1795».

Ha estat dirigit pel professor Luís José Navarro Miralles i han intervingut en ell:

A. Aranda, J.A. Asensio, J. Barrufet, P. Boatas, J. Borrás, R. del Amo, F. Domingo, M. Duch, J. Canadell, S. Carbonell, F. Cortiella, M. Estranpes, J. Fàbregas, J.A. Fernández, R. Iglesias, M.D. Martí, P. Medina, R. Mesures, S. Montoya, M. Morales, F. Morata, J. Nolla, A. Olmedo, J. Pamies, J.M. Pous, M. Recasens, M. Riera, A. Rius, S. Ruiz, A. Saez, E. de Salas, J.M. Santamaría, T. Solé, M. Solé, J.M. Tenas J. Tous, M. Viñas.

(14) Aquest sector el componen, amb pagaments fiscals per cases entre els 250 i els 1.000 rals, les següents localitats: Duessaigües, Vilanova d'Escornalbou, Mont-roig, Montbrí, Botarell, Les Borges, i Castellvell.

(15) Aquest sector interior compren tres localitats que abonen entre els mil i els quatre mil rals de pagaments per immobles i són: Riudecanyes, Riudecols i Alforja.

(16) Aquest altre sector, que també paga entre els mil i els quatre mil rals, està signat per les dues localitats de Riudoms i Cambrils.

(17) Un estudi sobre l'aiguardent, amb predomini reusenc en la seva comercialització, es pot consultar a: DEPARTAMENT D'HISTÒRIE MODERNE, Tarragona, *Devèloppement de l'activité viticole dans le «Camp de Tarragona» à partir d'une documentation fiscale: le «Real Cadastro» (XVIIIème siècle)*. Colloque sur la Géographie et l'Historie des Eaux-de-Vie et des spiritueuse, Centre d'Etudes et de Recherches sur le vigna et de vin. Université de Bordeaux III. Institut d'Etudes Regionales, Bordeaux, 1982.

